

ŞANLIURFA SİVEREK'TEN ELE GEÇEN KAYA RESİMLERİ

ROCK PAINTINGS RECOVERED FROM ŞANLIURFA SİVEREK

НАСКАЛЬНЫЕ ИЗОБРАЖЕНИЯ, ИЗЪЯТЫЕ В РАЙОНЕ ШАНЛЫУРФА СІВЕРЕК

Gül GÜLER*
Bahattin ÇELİK**

ÖZ

Tarihin erken dönemlerinden itibaren kaya resimleri; kaya bloğu, kaya altı sığınakları veya mağara içinde bulunan yüzeylere kazıma, çizme, dövme tekniği veya aşı boyası kullanılarak yapılmışlardır. Kaya resimleri, kaya bloklarının üstüne yapılan motif, figür, yazı ve damgalar şeklinde olurlar. Kaya resimleri tarihsel dönemlerde yaşamış toplulukların yapmış oldukları sanat eserleridir. Çoğunlukla bu tarz kaya resimlerini yapmalarının sebebi ritüel amaçlı olup genellikle de çevrelerinde gördükleri hayvanları veya olayları tasvir ettikleri görülmektedir. Bundan dolayı çok büyük bir öneme sahip olan kaya resimleri, eski toplumların sosyokültürel özelliklerini yansıtmaları açısından paha biçilemez eserlerdir. Şanlıurfa İli Siverek İlçesinin Aliyunus (Tog/Tok) köyünde ele geçen kaya resimleri bugüne kadar bölgede ele geçmiş olan diğer kaya resimlerine göre farklılıklar göstermektedir. Avlanma sahnesini tasvir etmiş olması bakımından diğer kaya resimleri ile her ne kadar benzerlikler gösterse de dönem olarak daha geç döneme ait olması ve figürlerin yapılış tarzındaki bazı farklılıklar göstermesi açısından ünik bir eser özelliği taşımaktadır. Kaya resmi içinde yer alan iki adet haç motifi sayesinde Erken Bizans dönemine (M.S. 5-7. yüzyıl) ait olduğu düşünülen bu resimler, dövme tekniğiyle düz bir kalker kayalık zemin üzerine yapılmışlardır. Kaya resimlerinde yabani hayvanları avlamak için kement kullanımı söz konusudur. Figürlerin cepheden tasvir edilmiş şekilleri dönemin özelliklerine uygun olarak yapılmıştır. Kaya resimlerinde anlatılmak istenen şey bir av sahnesi olmakla birlikte ritüel amaçlı da yapılmış olabileceğine dair bazı izler de taşımaktadır.

Anahtar kelimeler: Kaya Resimleri, Şanlıurfa, Siverek, Aliyunus, Toğ, Bizans Dönemi

ABSTRACT

Since the early periods of history, rock paintings have been made on the surfaces of rock blocks, rock shelters or caves by engraving, drawing, tattooing techniques or ochre. Rock

* ORCID: [0000-0002-7118-6469](https://orcid.org/0000-0002-7118-6469), Doç. Dr. Harran Üniversitesi, gulguler@harran.edu.tr

** ORCID: [0000-0003-2630-3379](https://orcid.org/0000-0003-2630-3379), Prof. Dr., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, bcelik@aybu.edu.tr

Kaynak Gösterim / Citation / Цитата: Güler, G., & Çelik, B. (2025). ŞANLIURFA SİVEREK'TEN ELE GEÇEN KAYA RESİMLERİ. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi* (65), 76-83. DOI: [10.17498/kdeniz.1647505](https://doi.org/10.17498/kdeniz.1647505)

ŞANLIURFA SİVEREK'TEN ELE GEÇEN KAYA RESİMLERİ

paintings are in the form of motifs, figures, writings and stamps on rock blocks. Rock paintings are works of art made by communities that lived in historical periods. The reason why they mostly make such rock paintings is for ritual purposes and it is generally seen that they depict the animals or events they see around them. Therefore, rock paintings, which are of great importance, are priceless works in terms of reflecting the sociocultural characteristics of ancient societies. The rock paintings found in the village of Aliyunus (Tog/Tok) in Siverek District of Şanlıurfa Province differ from other rock paintings found in the region to date. Although it shows similarities with other rock paintings in terms of depicting a hunting scene, it is a unique work in terms of belonging to a later period and showing some differences in the way the figures are made. These paintings, which are thought to belong to the Early Byzantine period (5th-7th century A.D.) thanks to the two cross motifs in the rock painting, were made on a flat limestone rocky ground with the forging technique. The rock paintings depict the use of lassos to hunt wild animals. The way the figures are depicted from the front is characteristic of the period. Although what is intended to be described in the rock paintings is a hunting scene, there are also some traces that it may have been made for ritual purposes. **Keywords:** Rock Paintings, Sanliurfa, Siverek, Aliyunus, Toğ, Byzantine Period.

АННОТАЦИЯ

С ранних периодов истории наскальные рисунки создавались на поверхностях скальных блоков, скальных убежищ или пещер с помощью гравировки, рисунка, техники татуировки или охры. Наскальные рисунки представлены в виде мотивов, фигур, надписей и штампов на скальных блоках. Наскальные рисунки - это произведения искусства, созданные сообществами, жившими в исторические периоды. Наскальные рисунки создаются в основном в ритуальных целях, и, как правило, на них изображаются животные или события, которые они видят вокруг себя. Поэтому наскальные рисунки, имеющие огромное значение, являются бесценными произведениями, отражающими социокультурные особенности древних обществ. Наскальные рисунки, найденные в деревне Алиюнус (Тог/Ток) в районе Сиверек провинции Шанлыурфа, отличаются от других наскальных рисунков, найденных в этом регионе на сегодняшний день. Несмотря на сходство с другими наскальными рисунками, изображающими сцену охоты, это уникальная работа, относящаяся к более позднему периоду и демонстрирующая некоторые отличия в способе изготовления фигур. Эти картины, которые, как считается, относятся к ранневизантийскому периоду (5-7 век н.э.) благодаря двум мотивам креста в наскальной живописи, были выполнены на плоской известняковой скале с помощью техники ковки. Наскальные рисунки изображают использование лассо для охоты на диких животных. То, как фигуры изображены спереди, характерно для этого периода. Хотя то, что предполагается описать в наскальных рисунках, - это сцена охоты, есть также некоторые следы того, что они могли быть сделаны в ритуальных целях.

Ключевые слова: Наскальные рисунки, Санлиурфа, Сиверек, Алиюнус, Тог, Византийский период

GİRİŞ

Şanlıurfa İli Siverek İlçesinin 60 km güneyinde bulunan Aliyunus (Tog/Tok) köyünün 1 km kuzeyinde bir kaya zemin üzerinde kaya resimlerine rastlanmıştır (Şekil 1). Kaya Şekilleri, köyün kuzeyinde düz bir tarlanın kenarında yer almaktadır (Şekil 2). Bu alandaki kaya Şekilleri yaklaşık 5m²'lik bir alanı kaplamaktadır. Daha çok avlanma ile ilgili bir sahne tasvir edilmiştir. Bu çalışmada sadece avlanma sahnesinin tasvir edildiği kaya zemini incelenecek olup bunların analizleri ve tarihlendirmeleri yapılacaktır.

Avlanma sahnesi, Aliyunus köyünün kuzeyindeki zemini kaya olan bir tepede yer almakta ve sahne üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde bir geyik figürü diğer sahnelerden bağımsız olarak tasvir edilmiştir. Diğer bir bölümde iki erkek figürü ayakta ve yanlarında yine geyik ve kuşlarla birlikte tasvir edilmiş bir sahne vardır. Son sahnede de bağımsız olarak yapılmış iki kuş ve yanlarında bir insan figürü karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca iki adet Doğu Süryani Haçı tarzında yapılmış haç motifleri de bu zemine işlenmiştir. Bundan başka çevirisi yapılmakta olan ve ayrı yerlerde bulunan birer satırlık Süryanice yazıt da bu alanda yer almaktadır. Söz konusu haç motifleri stillerine bakılarak Geç Antik döneme ait olduğu düşünülmektedir.

Geyik Figürlü Sahne

Kazıma tekniği ile yapılmış olan geyik figürü diğer sahnelerden bağımsız olarak kaya zeminde yer almaktadır (Şekil 3). Geyik figürüne bakıldığında, dörder çıkıntısı olan iki boynuzu, boynu, gövdesi, kuyruğu ve ayakları belirgin bir biçimde tasvir edilmiştir. Baş kısmı ve kulakları ise tek bir çizgi ile belirtilmektedir. Geyiğin gövde ve baş kısımları orantılı bir şekilde yapılmış, ayak bölümünde arkadaki ikisi kalın bir şekilde, diğer öndeki ikisi ise tek çizgi halinde yapılmışlardır. Kuyruk bölümünün aşağı eğik ve kısa yapıldığı ve son olarak gövdesinin ortasında paralel bir çizginin yapılmış olduğu görülmektedir. Gövde kısımları ise bacaklara göre nispeten daha kalın bir şekilde yapılmıştır. Genel olarak bakıldığında bu geyik figürünün bir av sahnesi ile ilgili olduğunu söylemek mümkündür.

İki Kuş ve Bir İnsan Figürlü Sahne

İki kuş ve bir insan figürlü bu sahnede, iki kuş figürü bir çizgi ile belirtilmiş muhtemelen kuş yakalama fakına benzer bir mekanizmanın üzerinde tasvir edilmektedirler (Şekil 4). Kuşlara bakıldığında, kanat çırpışlarından sanki bu kuşların tuzaktan kurtulmaya çalıştıkları anlatılmak istenmiştir. Tam olarak bitirilememiş olan sahnenin gerisinde kolları olmayan bir insan figürü de yer almaktadır. Bu figüre bakıldığında bacaklarını kapatmayan tek parça bir elbise giydiği, bel kısmının bir kemer ile kuşandığı ve baş kısmının ise adeta bir hale şeklinde yapıldığı görülmektedir. Ancak hale motiflerinde olmayan ve hale içinde yer alan kısa diyagonal çizgilerin varlığı, bunların hale motifinden daha çok saç olabileceği ihtimalini akla getirmektedir. Genel olarak bakıldığında, iki kuş ve bir insan figürlü bu sahnenin tamamlanmamış bir av sahnesi olduğu düşünülmektedir.

İki İnsan ve Geyik Figürlü Avlama Sahnesi

Bu sahnede; iki insan ve üç kuş figürü, içinde artı işareti olan bir panel, içi boş bir daire, eğri yapılmış bir artı işareti ve uçları kıvrık bir haç motifi yer almaktadır (Şekil 5 ve Şekil 6). Geyik figürlü sahnenin yanında bulunan bu sahne kaya resminin olduğu alandaki en büyük sahnedir. Figür ve motiflerin tümü kazıma tekniği ile yapılmıştır. İnsan figürlerine bakıldığında, birinin elinde kemente benzeyen bir iple geyiği boynundan yakalamış olduğu tasvir edilmektedir. Diğer insan figüründe ise elinde yine kemente benzer bir iple tasvir edildiği görülmektedir. Her iki insan figürü, ayakta ve belleri kemerle bağlı tek parça bir elbise giymiş şekilde tasvir edilmişlerdir. Baş kısımları da diğer figürde olduğu gibi benzer şekilde belirtilmiştir. Kuş figürlerine bakıldığında, iki kuş figürünün kanatlı olduğu ve diğer kuş figürünün de kanatları ve başı olmadığı görülmektedir. Geyiklere bakıldığında ise her iki geyik figürünün diğer geyik figürü ile benzer şekilde yapıldığı ancak tek farkın bu iki geyik figürünün boyunlarında birer ip olduğu görülmektedir. Haç motifi dışında diğer motiflerin ne amaçla yapıldığı bilinmemektedir. Genel olarak bakıldığında bu sahnenin de bir av sahnesi olduğu anlaşılmaktadır.

ŞANLIURFA SİVEREK'TEN ELE GEÇEN KAYA RESİMLERİ

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Geç Antik döneme ait Şanlıurfa'da ilk kez tespit edilmiş olan bu kaya Şekilleri, bölgede kireçtaşı kaya zemini üzerinde bu tarzda hayvan ve insan figürlerinin yer aldığı sahnelerin olabileceğini göstermektedir. Özellikle Şanlıurfa bölgesinde yoğun bulunan bu tarz kireçtaşı kaya zeminlerin üzerinde bu tarz av sahnelerin yapılmış olması aynı zamanda bölgenin bir av sahası olacağına da işaret etmektedir.

Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde dağlık coğrafya yoğun olarak bulunmaktadır. Bölge, dağların üzerinde bulunan geniş platolara ve dağlardan ovalara inen birçok akarsuya da sahiptir. Arazi ve iklim şartları da dikkate alındığında bölgenin daha çok göçebe kültürlerle uygun olduğu görülmektedir. Göçebe kültürler genel olarak sürekli konargöçer olduklarından yaşadıkları alanlarda birçok maddi kalıntılar bırakırlar. Bu maddi kalıntılar arasında da en önemli eserler kaya şekilleridir. Bölgede yapılan arkeolojik yüzey araştırmalarda bu tarz kaya Şekillerine bol miktarda rastlanmıştır.

Şanlıurfa'nın Siverek ilçesi Aliyunus köyünde tespit edilmiş olan bu kaya Şekilleri geç antik döneme ait olup bölgede erken dönemlere ait benzer av sahnelerini tasvir eden başka kaya Şekilleri de bulunmaktadır. Viranşehir ilçesi Sertler köyünde (Çelik, 2023, ss. 57-60), Hakkâri Gevaruk Vadisinde, Cilo ve Sat Dağları bölgesinde (Freh & Uyanık 1957:619-625; Uyanık 1974), Kars ili Azat köyü Borluk Vadisinde (Özgül ve Bingöl 2021: 499-502), Tırşin Yaylası Kahnı Işkir Mevkide yer alan kaya Şekillerinde (Uyanık 1968: 93-103; Özdoğan 2019; Tümer 2017: tablo 8) yer alan geyik figürleri ile benzerlikler gösterdiği görülür. Genel olarak av sahneleri, geyik gibi boynuzlu hayvan figürleri Yakınoğu kaya Şekillerinde Tunç Çağı'ndan başlayıp Demir Çağı'na kadar olan bir zaman dilimi içerisine tarihlendirilirler (Anati, 1968, s. 35). Geç Antik döneme ait Aliyunus köyünde ele geçen av sahnelerindeki hayvan figürleri, günümüze daha yakın bir zaman diliminde dahi geyik gibi hayvanların 1400 yıl önce de var olduğunu göstermektedir.

İki insan ve geyik figürlerinin bulunduğu avlanma sahnesinde ve kaya zemininin başka bir yerinde bağımsız olarak yapılmış bir alanda yer alan iki haç motifinin Doğu Süryani Haçı tarzında yapıldığı görülmektedir (Şekil 7). Ayrıca çevirisi yapılmakta olan ve kaya zemininin ayrı bir yerinde bulunan birer satırlık Süryanice yazıt ve söz konusu haç motiflerinin (Taş ve Özcan 2015:258, kat.11-12) stillerine bakılarak kaya Şekillerinin M.S.S. yüzyıl ile 7. yüzyıl arasına ait oldukları düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Anati, E. (1968). Anatolia's earliest art. *Archaeology*, 21(1), 22-35.
- Çelik, B. (2023). Şanlıurfa'da yeni bulunan petrogrifler. *Arkeoloji ve Sanat Dergisi*, 174, 57-60.
- Freh, W., Uyanık, M. (1957). Hakkâri-Sat Dağlarında, Gevaruk Vadisi İçinde Bulunan Kaya Şekilleri Hakkında Tebliğ. *Bellekten*, XXI, 84, 619-625.
- Özdoğan, M. (2019). 1967 Yılı Van - Hakkâri Araştırmaları Tırşin Kaya Şekillerinin Bulunuşu: Arkeoloji, Etnografya ve Doğal Çevre, İstanbul, Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Özgül, O. ve B. Bingöl (2021). "Kuzeydoğu Anadolu Petrogliflerindeki Bir Grup Dağ Keçisi Motifi" *Art-Sanat* 16, 491-527.
- Taş, T. & F. Özcan (2015). "MS 4.-7. Yüzyıllar Arasında Haç Motiflerinin Gelişimi" *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 21: 247-275.
- Tümer, H. (2017). Van-Hakkâri Dağlık Bölgesi kaya Şekilleri. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Eskiçağ Tarihi Bilim Dalı, İstanbul, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi
- Uyanık, M. (1968). "Van-Hakkâri Sınıırında Tırşin Yaylasında Bulunan Kaya Şekilleri Hakkında", *Bellekten* 125, 93-103.
- Uyanık, M. (1974). *Petroglyphs of South-Eastern Anatolia*. Akademische Druck und Verlagsanstalt.

RESİMLER

Şekil 1. Kaya Şekillerinin Bulunduğu Tepenin Genel Görünümü.

Şekil 2. Kaya Şekillerinin Bulunduğu Kaya Zemininin Genel Görünümü.

ŞANLIURFA SİVEREK'TEN ELE GEÇEN KAYA RESİMLERİ

Şekil 3. Geyik Figürünün yer aldığı sahnenin Görünümü.

Şekil 4. İki Kuş ve Bir İnsan Figürünün Genel Görünümü.

Şekil 5. İki İnsan Figürünün Geyikleri Avlama Sahnesinin Görünümü.

Şekil 6. İki İnsan Figürünün Geyikleri Avlama Sahnesinin Çizimi.

ŞANLIURFA SİVEREK'TEN ELE GEÇEN KAYA RESİMLERİ

Şekil 7. Haç Motifinin Detay Görünümü
